

ETNOTEXTELE ÎN PERSPECTIVĂ ROMÂNEASCĂ

DE

VALERIU RUSU

Chiar dacă adoptăm ideea poetică a lui Léon-Paul Fargue, anume că fiecare cuvânt, în sine, este o adevărată „fară a minunilor”¹, studierea n u m a i a lexicului dialectal — prin metoda geografiei lingvistice, prin monografiile consacrate unor terminologii sau monografiile zonale complexe, prin glosare și tezaure dialectale — nu mai este de natură să satisfacă exigențele cercetării moderne a unui anumit peisaj dialectal.

În fapt, explorarea unor dimensiuni și valori de o semnificație excepțională a graiurilor și a dialectelor, cum este cea de m a r c ă a unei anumite identități culturale regionale sau de parte componentă a patrimoniului cultural popular, atât de actuală astăzi, presupune lărgirea și aprofundarea domeniilor și aspectelor unităților respective.

Iată de ce un act de naștere recent — datat 12 aprilie 1975, localizat în Aix-en-Provence și avându-i ca autori pe dialectologii de la Toulouse (Ravier Xavier, J. Fossat, J. Allières) — prin care a fost lansat un nou termen în dialectologia romanică: ETNOTEXTELE, este de natură să sublinieze o anumită „neliniște metodologică”² și să reclame, în consecință, o seamă de precizări și contribuții, mai ales din perspectiva dialectologiei românești.

Continuăm linia cronologică cu câteva momente mai importante ale afirmării acestei orientări în dialectologia franceză :

— inițierea și organizarea mai multor grupe de cercetare, studii și cooperare (GRECO) interdisciplinară (dialectologie, etnologie regională, istorie) în cadrul Consiliului Național al Cercetării Științifice (CNRS) și al unor universități franceze: *Centre interdisciplinaire de recherches sur les ethnotextes* al Universității din Provence, sub direcția lui Philippe Joutard și J.-C. Bouvier, *Centre de recherches méditerranéennes sur les ethnotextes, l'histoire orale et les parlers régionaux*, *Archives vivantes de la Parole et Ethnotextes*, sub conducerea lui Gaston Tuillon, *Parlers et cultures régionales de France*, sub conducerea lui J.-C. Bouvier;

¹ Vezi Léon-Paul Fargue, *Prefață la Matila C. Ghyka, Sortilèges du verbe*, Gallinard, Paris, 1949, p. 7.

² Gaston Tuillon, *Exigences théoriques et possibilités réelles de l'enquête dialectologique*, în „Revue de Linguistique Romane”, XXI (1958), p. 293.

— inițierea și publicarea unor lucrări teoretice și a primelor cercetări efectuate pe baza acestei metode: J.-C. Bouvier, Ravier Xavier, *Projet de recherche interdisciplinaire sur les ethnotextes de Sud de la France* (în „Le Monde Alpin et Rhodanien“, 1976, nr. 1—2, p. 207—212), *Ethnotextes. Aide-mémoire de l'enquêteur*, Philippe Joutard, *La légende des Camisards. Une sensibilité au passé* (Gallimard, Paris, 1977), J.-N. Pelen, *La Vallée Longue en Cévenne. Vie, traditions et proverbes du temps passé* (1975), J.-C. Bouvier, Henry-Paul Bremond, Philippe Joutard, Guy Mathieu, Jean-Noël Pelen, *Tradition orale et identité culturelle. Problèmes et méthodes*, (Editions du CNRS, 1980), Jean-Noël Pelen et Nicole Pelen, *Récits et contes populaires des Cévennes* (Gallimard, Paris, 1978), J.-C. Bouvier, *Lus-la-Croix-Haute. La mémoire partagée* (1980), Jean-Noël Pelen, *Le Temps Cévenol* („La conscience d'une terre“), 3 volume, Sedilan, 1981;

— organizarea, sub auspiciile CNRS și ale Universității din Provence, în octombrie 1980, a unei mese rotunde consacrate etnotextelor și a unui seminar de „troisième cycle“ la Universitatea din Provence.

Definiția cea mai largă și mai explicită a termenului în discuție este cea pe care o aflăm la J.-C. Bouvier: „nous appelons *ethnotextes* avant tout les textes oraux, dialectaux ou français, «littéraires» ou non littéraires, qui constituent ce qu'on peut appeler le patrimoine culturel oral d'une communauté donnée et peuvent permettre de définir une conscience culturelle régionale“³.

Se are în vedere, deci, obținerea *discursului global* pe care comunitatea îl construiește despre ea însăși, reflectând felul în care aceasta trăiește și își asumă propria sa cultură.

Precizări, sublinieri și clarificări ulterioare au fost, evident, necesare pe măsură ce discuțiile teoretice erau însoțite și de cercetări de teren.

Astfel, în *Aide-Mémoire de l'enquêteur* se insistă asupra valorii „d'information ethnologique, historique, linguistique et permettant de définir la spécificité culturelle d'une région“.

Se precizează, în același loc, ce fel de documente urmează a fi înregistrate sau colecționate în cursul anchetei: literatura orală propriu-zisă (povești, legende, cîntece, formule, ghicitori, proverbe etc.), eșantioane de povestiri sau conversații referitoare la cultura populară tradițională a regiunii, la felul în care aceasta se menține încă și este transmisă de la o generație la alta (aspecte tehnico-economice vechi și moderne, obiceiuri și tradiții, credințe, comentarii privind evenimente și personalități ale istoriei locale sau naționale), deci, în cea mai mare parte, documente o r a l e, dar și materiale de arhivă, documente s c r i s e (carnete de cîntece, corespondență, informații referitoare la mobilier și instrumente, unelte tradiționale, pictură populară etc.).

Se urmărește, în fapt, înregistrarea oricărui discurs oral relativ la felul de a trăi și de a fi (de a se comporta) al unei anumite comunități umane și a oricărei urme scrise a tradiției orale.

Această vastă anchetă pentru culegerea etnotextelor în sensul definiției menționate urmărește deopotrivă mediul r u r a l și u r b a n și se realizează

³ *Recherches sur les ethnotextes. Bilan des activités en Provence et perspectives de l'avenir*, în „Le Monde Alpin et Rhodanien“, 1978, p. 251—252.

în cadrul GRECO „Parlers et cultures regionales de France“, sub conducerea lui J.-C. Bouvier, de la Universitatea din Provence.

Este, în fond, o încercare de a surprinde, global, tradiția orală și identitatea culturală⁴.

Etnotextele sînt evident subiective, întrucît ele exprimă o cultură văzută «din interior».

Pe baza acestor precizări, se constată că etnotextele corespund, în linii generale, noțiunii de texte dialectale, de texte-convorbiri, din dialectologia românească.

Etnotextele se constituie, în concepția dialectologilor francezi, în „archives vivantes de la parole“, așa cum textele dialectale înregistrate în cadrul *Arhivei fonogramice a limbii române* reprezintă un adevărat „muzeu sonor al graiurilor și dialectelor românești“.

Asemănările sînt evidente.

Deosebiri decurg din ritmurile diferite de activitate pe teren dialectal.

Pe teren românesc, paralel cu anchetele cu chestionarul pentru atlase lingvistice, naționale sau regionale, au fost înregistrate și texte dialectale, concepute ca o cercetare complementară (pentru unele atlase regionale: *Oltena, Muntenia și Dobrogea, Moldova și Bucovina*, au fost efectuate anchete tip AFLR în toate localitățile din rețeaua atlaselor respective).

Pe terenul „Hexagonului“ francez, înregistrări de texte, paralel sau concomitent cu anchetele pentru atlase, nu s-au făcut decît sporadic.

Or, autorii noilor atlase lingvistice franceze (pe regiuni) au constatat, spre încheierea perioadei de elaborare și publicare a atlaselor regionale, că, în vederea descrierii bogate și aprofundate a unui anumit peisaj dialectal, sînt necesare anchete complementare pentru a se înregistra texte dialectale.

Jean-Claude Bouvier precizează :

„C'est en 1973 que tout a commencé. Nous étions, Claude Martel et moi, en pleine rédaction du 1-er volume de l'*Atlas Linguistique et Ethnographique de Provence*, et, comme bien d'autres dialectologues, nous nous posions déjà la question des prolongements de notre atlas. Il nous paraissait évident que, malgré l'apport considérable des cartes linguistiques à la connaissance du langage, il fallait aller plus loin et se lancer dans la constitution de recueils de «textes dialectaux oraux» pour avoir une vision plus complète des faits dialectaux et de leur richesse d'information anthropologique. Nos amis, les dialectologues roumains nous avaient d'ailleurs donné l'exemple : et en 1974 un colloque franco-roumain de dialectologie, tenu à Aix, vint précisément nous éclairer et nous encourager⁵.

Punctul în care inovază dialectologia francezi — beneficiind de o perspectivă cronologică mai mare față de etapa atlaselor regionale — este lărgirea și aprofundarea conceptului de *texte dialectale*, tocmai în sensul semnificației termenului de *etnotexte*.

Să adăugăm încă un aspect interesant : etnotextele nu sînt înregistrate și publicate numai pentru cercetători, ci și pentru „producătorii“ acestor valori culturale. Ca mărturii ale unei anumite activități materiale și spirituale,

⁴ *Tradition orale et identité culturelle. Problèmes et méthodes*, de Jean-Claude Bouvier, Henry-Paul Bremond, Philippe Joutard, Guy Mathieu, Jean-Noël Pelen, Éditions du CNRS, Paris, 1980.

⁵ *Tradition orale et identité culturelle*, p. 1.

etnotextele incită comunitatea respectivă la reflecție și acțiune conștientă pentru a apăra și conserva identitatea culturală tradițională, chiar dacă, în consens cu mutațiile economice, sociale și politice, cu dinamismul vieții moderne, îi va conferi, treptat, noi dimensiuni.

Din aceleași preocupări epistemologice și metodologice — căci reflecția aprofundată este una dintre cele două direcții fundamentale ale cercetării științifice în oricare domeniu (cealaltă direcție fiind observarea directă a faptelor pe teren) — descinde și preocuparea sectorului de dialectologie de la Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice de a cultiva, în ultimii ani, o altfel de dialectologie. Anume de a căuta și analiza, mai ales în etapa actuală de dezvoltare a dialectologiei românești, dispunând de o recoltă deosebit de bogată de materiale, conservate în arhive și prezentate în atlase, de monografii, studii și articole, semnificația faptelor dialectale⁶, privitye în relațiile lor intime cu cele folclorice și etnografice.

Evident, că și mai departe ne va interesa tratamentul africatelor, fenomenul palatalizării, pronunțarea lui *o* inițial sau a lui *i* final ... dar un demers științific care se va opri la acest nivel nu ne va mai satisface și nici nu va răspunde exigențelor moderne ale unei științe care își propune să contribuie, prin mijloace specifice, la descrierea și înțelegerea omului în totalitatea manifestărilor sale materiale și spirituale. Este o cale sigură prin care dialectologia își va dobândi un statut privilegiat între științe, în viața culturală și științifică românească.

Din această orientare a cercetărilor noastre au decurs teme, lucrări și volume precum: *Graiurile — componentă a patrimoniului cultural popular* („Anuarul ICED”, Seria 2 B, 1983); *Tratatul de dialectologie românească* (Craiova, 1985); *Monografia unei localități românești în perspectiva etnotextelor* (anchete în curs de desfășurare), *Arhiva de scrisori și documente dialectale*, *Tezaurul lexical al graiurilor și dialectelor românești*.

Din toate aceste „neliniști” și căutări se degajă, înaintea unor chestiuni de tehnică a cercetării, ideea de a înțelege și de a analiza o cultură «din interior», urmărind resorturile ei intime și profunde, modalitățile specifice de creație și de funcționare a diferitelor forme ale unei anumite identități culturale regionale.

Între aceste forme, graiurile populare sînt, în concepția noastră, chiar ceva mai mult decît formula deja generoasă a lui Ovid Densusianu, „grai și suflet”, prin ele pătrundem în lumea miraculoasă a satului românesc în cele trei ipostaze ale timpului: trecut, prezent și viitor.

LES ETHNOTEXTES DANS LA PERSPECTIVE ROUMAINE

RÉSUMÉ

Il s'agit d'une nouvelle méthode d'approche en dialectologie — née le 12 avril 1975 —, dont les auteurs sont des chercheurs de Toulouse et notamment d'Aix-en-Provence, signe de cette permanente inquiétude des dialectologues devant la variété et la richesse du paysage dialectal.

⁶ Vezi Mircea Ellade, *L'Épreuve du Labyrinthe*, Belfond, 1978, p. 191: „l'insignifiant me semble l'anthumain par excellence. Etre homme, c'est chercher la signification, la valeur[...]”.

Les recherches basées sur cette méthode ont une portée exceptionnelle pour saisir la signification des parlers et des dialectes, en tant que marque d'une certaine identité culturelle régionale, afin de mieux définir le patrimoine culturel oral d'une communauté donnée, la conscience culturelle régionale en question.

On se propose de recueillir toutes les informations ethnologiques, historiques, linguistiques concernant une certaine communauté humaine, vue de „l'intérieur“, par les sujets eux-mêmes.

Ces informations, orales et écrites, constituent de vraies „Archives vivantes de la parole“.

Les affinités avec l'Archive phonogrammique de la langue roumaine, initiative prise par les dialectologues roumains en 1958 — dont la moisson de textes dialectaux est bien connue — sont évidentes, ce qui explique l'intérêt d'une analyse approfondie des buts et des résultats des enquêtes menées sur les parlers roumains et sur ceux de l'Hexagone.

*Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice
București, str. Nikos Beloiannis, nr. 25*